

Natura 2000-handleplan 2010-2015

Horsens Fjord, havet øst for og Endelave

Natura 2000-område nr. 56
Habitatområde H52
Fuglebeskyttelsesområde F36



Odder
Kommune



Miljøministeriet
Naturstyrelsen

HORSSENS KOMMUNE

Kolofon

Titel:

Natura 2000-handleplan 2010-2015. Horsens Fjord, havet øst for og Endelave.
Natura 2000-område nr. 56
Habitatområde H52
Fuglebeskyttelsesområde F36

Udarbejdet af:

Hedensted Kommune
Tjørnevej 6
7171 Uldum
www.hedensted.dk

Odder Kommune
Rådhusgade 3
8300 Odder
www.oddernettet.dk

Naturstyrelsen
Haraldsgade 53
2100 København Ø
www.nst.dk

Horsens Kommune
Rådhusstorvet 4
8700 Horsens
www.horsens.dk

Gældende fra:

December 2012.

ISBN nr:

978-87-7279-473-0

Forsidefoto: Strandengen på Kloben, Endelave. Foto: Lene Thomsen

Indholdsfortegnelse

Indholdsfortegnelse	3
Baggrund	4
Sammendrag af den statslige Natura 2000-plan.....	6
Mål for planperioden	9
Forventede metoder og forvaltningstiltag.....	11
Prioritering af den forventede forvaltningsindsats	13
Forventet effekt.....	15
Bilag 1: Naturtyper og arter på udpegningsgrundlag	18
Bilag 2: Fordeling af indsats mellem handleplan-myndigheder og offentlige lodsejere.....	20
Bilag 3: Kort med kortlagte naturtyper samt potentielle områder for ny habitatnatur	21
Bilag 4: Resumé af offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner	22
Bilag 5: Forklaring af Natura 2000-begreber m.m.....	24
Bilag 6: Strategisk Miljøvurdering.....	27



Alrø med Hjarnø i baggrunden. Foto: Odder Kommune

Baggrund

Der er udarbejdet statslige Natura 2000-planer for 246 Natura 2000-områder, som kan findes her:

[Natura 2000-plan](#).

Denne handleplan er en udmøntning af Natura 2000-planen for område nr. 56, Horsens Fjord, havet øst for og Endelave.

Handleplanen er udarbejdet i samarbejde mellem Odder Kommune, Hedensted Kommune, Naturstyrelsen og Horsens Kommune.

Hver kommune er ansvarlig for de dele af handleplanen, der vedrører kommunens geografiske område på land og kystnære områder - bortset fra skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Hver kommune sikrer gennemførelse for sit område inden udgangen af år 2015, forudsat der opnås finansiering og lodsejeropbakning.

Naturstyrelsen er ansvarlig for de dele af handleplanen, der vedrører de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Naturstyrelsen sikrer gennemførelse af disse dele af handleplanen inden udgangen af år 2021.

Naturstyrelsen er offentlig lodsejer og gennemfører Natura 2000-planen direkte i sin drifts- og plejeplan. Der er resuméer af disse drifts- og plejeplaner i bilag 4. Herudover indgår denne drifts- og plejeplanlægning for offentlige arealer kun i handleplanens bilag 2.

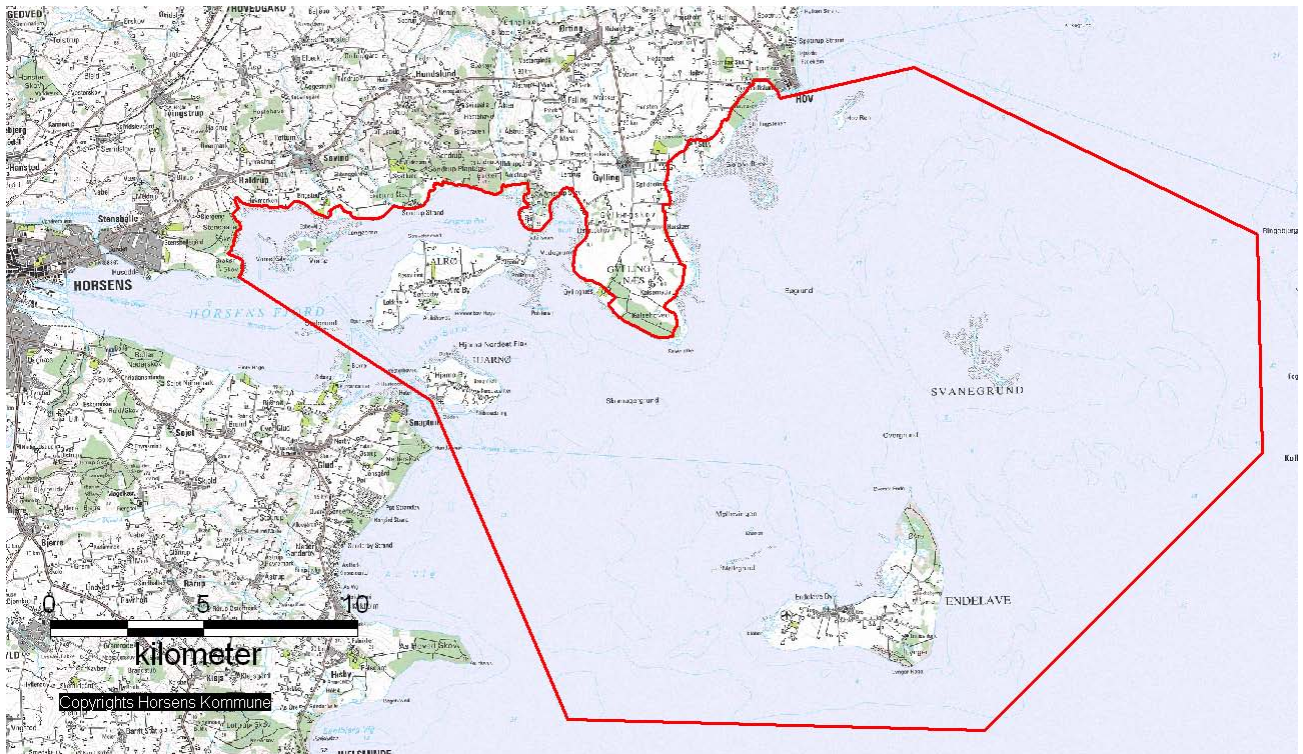
Handleplanen er udarbejdet med hjemmel i bekendtgørelse nr. 932 af 24/9 2009 af lov om miljømål m.v. for vandforekomster og internationale naturbeskyttelsesområder (miljømålsloven), bekendtgørelse nr. 1117 af 25/11 2011 om kommunalbestyrelsernes Natura 2000-handleplaner og bekendtgørelse nr. 1116 af 25/11 2011 om tilvejebringelse af Natura 2000-skovplanlægning.

Det fremgår af lovgivningen:

- at en handleplan skal indeholde:
 - en prioritering af handleplan-myndighedens forventede forvaltningsindsats i planperioden
 - en angivelse af mål og forventet effekt for de enkelte aktiviteter
 - de forventede metoder og forvaltningstiltag, som handleplan-myndigheden vil tage i brug for at forbedre naturtilstanden eller fastholde gunstig bevaringsstatus
- at en handleplan ikke må stride imod retningslinjer fastsat i den statslige Natura 2000-plan.
- at en handleplan skal være så konkret, at dens gennemførelse kan vurderes. Dog må handleplanen ikke foregribe det præcise indhold af de aftaler eller afgørelser, der træffes i forhold til den enkelte lodsejer i forbindelse med gennemførelse af handleplanen.

Alle myndigheder skal i deres arealdrift, naturforvaltning eller ved udøvelse af deres beføjelser i henhold til lovgivningen i øvrigt lægge Natura 2000-planen og -handleplanen til grund.

I handleplanen anvendes en række Natura 2000-begreber m.m., som er defineret nærmere i bilag 5, mens vurdering i forhold til strategisk miljøvurdering fremgår af bilag 6.



Oversigtskort over Natura 2000-området.

Sammendrag af den statslige Natura 2000-plan

Natura 2000 område nr. 56 Horsens Fjord, havet øst for og Endelave

Områdebeskrivelse

Horsens Fjord er et karakteristisk østjysk fjordlandskab med fligede morænekyster og lavt vand. I fjorden ligger de lave øer Vorsø, Alrø og Hjarnø. Alrø og Hjarnø er domineret af intensivt landbrug. På den fredede Vorsø er landbrugsdrift ophørt for over 50 år siden, og øen henligger som urørt tilgroningsskov.

Ud for fjorden findes et stort relativt lavvandet havområde, der indeholder flere rev og holme, bl.a. Hov Røn, Søby Rev, Svanegrund og Møllegrund. Mod sydøst i området ligger den flade ø Endelave, hvis nordspids, Øvre, er fredet.

Det samlede areal er på 45.823 ha.

Vigtigste naturværdier

Området er udpeget for at beskytte en lang række arter og naturtyper og indeholder enestående naturværdier med mange sjældne arter og naturtyper.

Fjorden og havet ud for er lavvandet med en del materialevandring, hvilket giver et dynamisk landskab. Nogle steder eroderer kystskrænterne, mens der andre steder dannes forland med strandvolde og kystlaguner. Mellem Endelave og Tunø opbygges lave sandgrunde, der blottes ved ebbe. Tidevandsskiftet og vinden blotlægger vadeblader, der er nogle af de største i Østdanmark. Desuden findes der store, veludviklede stenrev ved Søby og ved Endelave.

På land findes der på alle områdets øer samt på nordsiden af Horsens Fjord og mellem Hov og Gylling Næs store veludviklede strandenge, der de fleste steder har fået lov at udvikle sig naturligt uden kystsikring og afvanding. Flere steder er der forekomst af gul engmyre, som indikerer lang tids uforstyrret græsningssdrift. På Endelave findes ud over flere skovnaturtyper endvidere tør hede, kalkoverdrev, sure overdrev, tidvis våde enge og rigkær.

Vorsø rummer en af landets største skarvkolonier, og her genindvandrede skarven i 1944 efter 80 års udryddelse i Danmark. Herudover findes en række kyst- og havlevende fugle i området. Havterne har en stor og stabil yngleforekomst i området, og splitterne er for nylig genindvandret til området. Der er også pæne ynglebestande af klyde og ederfugl. Af rastende trækfugle forekommer lille kobbersneppe, hjejle, hvinand, fløjlsand, bjergand og stor skallesluger.

Bestanden af spættet sæl er i fremgang på de to levesteder i Natura 2000-området, nemlig Svanegrunden og Møllegunden. Derimod yngler gråsæl ikke i området.

Trusler mod områdets naturværdier

Der er foretaget en tilstandsvurdering for de fleste af områdets naturtyper, og truslerne mod udpegningsgrundlaget er registreret. De væsentligste er nævnt her:

Mange af de naturtyper, som området er udpeget for at beskytte, vurderes at være påvirket af atmosfærisk kvælstofdeponering (eutrofiering), ligesom de marine naturtyper er truet af næringsstofbelastning, primært udvaskning, fra dyrket landbrugsjord.

Tilgroning med træer, buske og høje urter pga. manglende afgræsning samt fragmentering er et problem for heder, rigkær og strandenge og dermed også for tilknyttede fuglearter som klyde, hjejle og lille kobbersneppe.

Afvanding, uhensigtsmæssig drift og invasive arter samt problemarter er en trussel for naturværdierne flere steder i området.

Ynglefuglene er følsomme for forstyrrelser i yngleperioden, og trækfuglene er det på deres rasteplasser.

Målsætning og indsats

Den overordnede målsætning for området er, at fjordområdets hav- og kystnatur skal udgøre et stort, sammenhængende naturområde med naturlig dynamisk udvikling af kystnaturen og med udbredte yngle- og rasteområder for hav- og kystfugle og havpattedyr.

De marine naturtyper sandbanker, vadeblader, laguner, bugter og rev og kystnaturtyperne strandvold med flerårige planter, enårig strandengsvegetation, strandeng og grå/grøn klit skal være i en gunstig (god-høj) naturtilstand. Dette gælder også for tør hede, kalkoverdrev, surt overdrev og rigkær. Ligeledes skal dværgterne, splitterne, ederfugl og skarv prioriteres.

Indsatsen vil helt overvejende dreje sig om sikring af og/eller genindførelse af lysåbne forhold ved rydning af opvækst og drift (græsning) af naturtyperne, samt om at der gennemføres en indsats over for invasive plantearter og problemarten vadegræs. For vandafhængige naturtyper vil det desuden være afgørende at sikre en forbedret hydrologi, ligesom der skal sikres gode levesteder for f.eks. gråsæl, spættet sæl, havterne, klyde, skarv, bjergand, fløjlsand, ederfugl, hjejle, hvinand, lille kobbersneppe og stor skallesluger.

Skovnaturtyper sikres ved indgåelse af aftaler. Der foretages en sammenkædning af forekomsterne af strandeng, tør hede, kalkoverdrev, surt overdrev, tidvis våd eng og rigkær, hvor det naturmæssigt er muligt. Endelig udføres en særlig indsats for truede naturtyper og arter ved at øge arealerne med tør hede, kalkoverdrev, surt overdrev, tidvis våd eng og rigkær og ved at sikre ynglelokaliteter for dværgterne og splitterne.

Oversigt over de væsentligste virkemidler til gennemførelse af denne plan:

Indsats	Stort omfang	Mindre omfang	Undersøges nærmere	Ikke relevant
Rydning, fjernelse af uønsket opvækst Herunder bekæmpelse af invasive arter	x			
Forbedring af hydrologi Fx ved at standse dræning, genoprette vandløb, fjerne diger		x		

Ekstensiv drift	X			
Fx indførsel eller opretholdelse af græsning, høslet m.m.				
Sikring af arealer	X			
Sikring af natur der ikke pt. er beskyttet (fx stenrev og skovnatur)			X	
Reducere forstyrrelser				
Forbedring/sikring af levesteder	X			
Fx ved etablering af vandhuller, sikring af redetræer eller større fouragerings- eller yngleområder				
Sammenkædning af naturarealer	X			
Fx ved udlægning af naturarealer til samdrift af mindre og adskilte naturområder				



Strandeng på Kloben, Endelave. Foto: Lene Thomsen

Mål for planperioden

Natura 2000-planens indsatsprogram

Natura 2000-planens indsatsprogram er bindende retningslinjer for handleplanen i første planperiode, og anvendes derfor som handleplanens mål. Dette indsatsprogram skal være gennemført med udgangen af år 2015, dog år 2021 for de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Indsatsprogrammet vedrører alene naturtyper og arter, som er på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området, jf. bilag 1.

Indsatsprogrammet er på side 27 i [Natura 2000-planen](#).

Sammendrag af indsatsprogrammet:

- Tilførsel af næringsstoffer fra dræntilløb og fodring til naturtyperne reduceres.
- Der sikres den for naturtyperne mest hensigtsmæssige hydrologi på strandvolde med flerårige planter, enårig strandvegetation, strandenge, grå/grøn klit, tidvis våd eng og rigkær. Det undersøges nærmere, hvor der er behov for at skabe en mere hensigtsmæssig hydrologi i skovnaturtyperne, og disse steder sikres den for skovnaturtyperne mest hensigtsmæssige hydrologi.
- De lysåbne terrestriske naturtyper skal sikres en hensigtsmæssig ekstensiv drift og pleje. Skovnaturtyperne skal sikres en skovnaturtypebevarende drift og pleje. I særlige tilfælde kan permanent ophør af drift i skovnaturtyper (urørt skov) være nødvendig for at opfylde direktivforpligtigheden, primært på arealer, som i forvejen i en længere periode har haft minimal eller ingen hugst.
- Der sikres velegnede levesteder med minimal påvirkning fra prædatorer for havterne, klyde og splitterne.
- Der sikres levesteder med individuel hensyntagen til den enkelte arts sårbarhed over for forstyrrelse for gråsæl, spættet sæl, havterne, dværgterne, splitterne, klyde, skarv, bjergand, fløjlsand, edderfugl, hjele, hvinand, lille kobbersneppe og stor skallesluger. Naturstyrelsen undersøger og vurderer, hvor og i hvilket omfang, der er behov for konkret indsats.
- For de marine naturtyper sandbanker, bugter og rev sikres det, at projekter og aktiviteter ikke skader lokaliteterne og dermed trækfuglene skarv, edderfugl, bjergand, fløjlsand, hvinand og stor skallesluger.
- Invasive arter og problemarten vadegræs bekæmpes og deres spredning forebygges så vidt muligt og vha. bedst kendte metoder.
- Forekomsten af strandeng, tør hede, kalkoverdrev, surt overdrev, tidvis våd eng og rigkær søges udvidet og sammenkædet, hvor de naturgivne forhold gør det muligt.
- Konstaterede forekomster af habitatnaturtyper, der ikke er omfattet af lovgivningen, sikres mod ødelæggelse.
- Der sikres beskyttelse mod ødelæggelse af rev.
- Arealet med tør hede søges øget med i størrelsesordenen ca. 10 ha, hvor der er naturmæssigt potentiale. Arealet med hhv. kalkoverdrev, surt

overdrev, tidvisvåd eng og rigkær søges øget med hver størrelsesorden 2-3 ha, hvor der er naturmæssigt potentiale.

- Ynglelokaliteterne for splitterne og de potentielle ynglelokaliteter, som findes for dværgterne, søges sikret mod uhensigtsmæssige forstyrrelser i yngleperioden. Truslen fra prædatorer som ræv, mink og sølvmåge søges minimeret.

Indsatser som forventes gennemført via anden planlægning end handleplanen:

Husdyrgodkendelsesloven: Reduktion af kvælstof-deposition fra luften på områdets habitatnaturtyper sker ved administration af denne lov.

Jagt- og vildtforvaltningsloven: Der sikres levesteder med individuel hensyntagen til den enkelte arts sårbarhed overfor forstyrrelser for gråsæl, spættet sæl, havterne, dværgterne, splitterne, klyde, skarv, bjergand, fløjsand, ederfugl, hjejle, hvinand, lille kobbersneppe og stor skallesluger. Naturstyrelsen undersøger og vurderer, hvor og i hvilket omfang der er behov for konkret indsats.

Vandplaner: Regulering af næringsstoffer til søer, vandløb og marine naturtyper sker via vandplanen.



Græsning af strandengen på Flasken, Endelave. Foto: Lene Thomsen.

Forventede metoder og forvaltningstiltag

Her angives de metoder og forvaltningstiltag, som forventes at skulle anvendes for at opfylde handleplanens mål (Natura 2000-planens indsatsprogram). Der angives dog *ikke* metoder og forvaltningstiltag for offentlige arealer, hvor lodsejerne selv udarbejder drifts- og plejeplaner for at gennemføre Natura 2000-planen. Der henvises til resuméerne af denne offentlige drifts- og plejeplanlægning i bilag 4.

Den konkrete indsats på et areal forventes i stort omfang udmøntet ved, at lodsejeren søger om tilskud fra en række særlige tilskudsordninger under Landdistriktsprogrammet. For nærmere information henvises til [NaturErhvervsstyrelsen](#) og – for skovbevoksede arealer – til [Naturstyrelsen](#).

Naturtyper

I tabel 1 angives de forventede metoder og forvaltningstiltag for *naturtyperne* på udpegningsgrundlaget, jf. bilag 1. Tabellen er inddelt i 3 grupper:

- Lysåbne naturtyper, inkl. sø- og vandløbsnaturtyper
- Skovnaturtyper
- Ny habitatnatur (dvs. forventede udvidelser af naturtyperne)

Hovedparten af arealet med naturtyper er kortlagt, og kan ses på hjemmesiden [PRIOR](#). I tabel 1 er der et skøn over omfanget af de enkelte metoder og forvaltningstiltag for de kortlagte naturtyper samt et skøn over omfanget af ny habitatnatur. I den forbindelse skelnes mellem "Igangværende indsats" og "Behov for ny indsats", da der allerede er igangværende indsatser i Natura 2000-området, der bidrager til at opfylde handleplanens mål.

Arealer angivet i tabel 1 er potentielle bruttoarealer, der vil blive undersøgt nærmere i planperioden mhp. at vurdere gennemførlighed. Indsatsens præcise omfang i planperioden vil bero på en biologisk, teknisk og økonomisk vurdering og vil sikre Natura 2000-planens målopfyldelse ved at:

- Arealer med disse naturtyper inden for Natura 2000-området ikke går tilbage
- Tilstanden samlet set ikke forringes i denne planperiode.

Hvor der i Natura-2000-planen er angivet eksakte antal hektar, er disse antal også normsættende for handleplanens ambitionsniveau, og der er således ikke tale om potentielle bruttoarealer. Det gælder i tabel 1 for skovnaturtypebevarende drift og pleje af skov uden fredskovspligt og udvidelser af naturtyper.

Tabel 1: Forventede metoder og forvaltningstiltag for naturtyperne*

Forventede metoder og forvaltningstiltag	Skøn over omfanget af:		
	Igangværende indsats	Behov for ny indsats	Samlet indsats
Lysåbne naturtyper:			
Rydning af uønsket opvækst		Op til 31 ha	Op til 31 ha
Forbedring af hydrologi		Op til 71 ha	Op til 71 ha
Græsning eller høslæt	Ca. 175 ha	Op til 210 ha	Op til 385 ha
Afskrælning eller afbrænding			
Skovnaturtyper:			
<i>Skov med fredskovspligt:</i>			
Skovnaturtypebevarende drift og pleje	0 ha	Op til 95 ha	Op til 95 ha
Forbedring af hydrologi	0 ha	Op til 31 ha	Op til 31 ha
<i>Skov uden fredskovspligt:</i>			
Skovnaturtypebevarende drift og pleje	Op til 0,6 ha	Op til 30 ha	Op til 30 ha
Forbedring af hydrologi	0 ha	Op til 11 ha	Op til 11 ha
Ny habitatnatur**:			
Udvidelser af naturtyper	0 ha	Op til 24 ha	Op til 24 ha

* Omfatter ikke offentlige arealer, hvor ejeren gennemfører Natura 2000-planer i egen drifts- og plejeplaner. Se bilag 4.

**I bilag 3 er der et kort, som viser potentielle områder for ny habitatnatur. Størrelsen af de udpegede arealer til udvidelse af naturtyper, er større end arealangivelserne i retningslinjerne i indsatsprogrammet for Natura 2000-planen, for at give handleplanmyndighederne et realistisk handlegrundlag, og fordi indsatsen skal foregå på baggrund af frivillige lodsejersaftaler. Der er således lagt op til, at handleplanmyndighederne ikke foregriber et specifikt indhold i disse aftaler.

Særligt for skovnaturtyperne:

- Igangværende indsats
Dækker skovarealer, der i hele planperioden er beskyttet ved skovlovsaftale, fredning eller lignende. I særlige tilfælde kan der være behov for en supplerende beskyttelsesindsats.

Bemærk: Træbevoksede moser, hvor vegetationen er opstået naturligt, er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3 eller skovlovens § 28. Det kan omfatte 91D0 Skovbevokset tørvemose og 91E0 Elle- og askeskov. Sådanne arealer er ikke medtaget under "Igangværende indsats" i tabel 1, selvom beskyttelsen kan være tilstrækkelig.

- Behov for særlig indsats
Generelt skal der være en særlig beskyttelsesindsats af skovnatur, der er i høj tilstand. Det skal bidrage til at bevare de ekstraordinære naturværdier. Se nærmere i bilag 5 under "Skovnaturtypebevarende drift og pleje" og "Urørt skov".

Bruttoarealet for forbedret hydrologi er de mest tørre arealer med 91D0 Skovbevokset tørvemose og 91E0 Elle- og askeskov, der har fungerende grøfter.



Strandeng på Alrø med kig til Vorsø mod vest. Foto: Odder Kommune.

Prioritering af den forventede forvaltningsindsats

Indsatsen i 1. planperiode skal standse tilbagegangen for naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget. I Natura 2000-planen er dette mål udmøntet i fire sigtelinjer:

1. Sikring af tilstanden af eksisterende naturarealer og arter
2. Sikring af de små naturarealer
3. Sikring af naturtyper og levesteder som ikke er beskyttede
4. Indsats for truede naturtyper og arter

De fire sigtelinjer lægger niveauet for den indsats, som handleplanmyndighederne skal gennemføre, og er udtryk for den nationale prioritering i 1. planperiode.

I første planperiode gælder indtil videre den med Grøn Vækst afledte nationalpolitiske præmis om frivillighed i Natura 2000-indsatsen, hvilket også er baggrunden for økonomaftalen for 2013 ml. regeringen og KL, der lægger de økonomiske rammer for den kommunale Natura 2000-indsats.

Her beskrives de dele af indsatsprogrammet, som handleplanmyndighederne forventes at gennemføre med særligt fokus og tidligt i planperioden:

Lysåbne naturtyper:

Naturtyperne tør hede, kalkoverdrev, surt overdrev, tidvis våd eng, rigkær og strandeng søges sikret, udvidet og sammenkædet ved følgende indsats:

Rydning af uønsket opvækst

Tør hede, kalkoverdrev, surt overdrev, grå/grøn klit, tidvis våd eng, rigkær og strandeng søges sikret, ved rydning af vedplanter og bekæmpelse af invasive arter, herunder rynket rose (*Rosa rugosa*).

Den invasive planteart vadegræs (*Spartina anglica*) er et stigende problem i Horsens Fjord, men der findes p.t. ingen effektive metoder til at udrydde arten.

Forbedring af hydrologien

Tidvis våd eng, rigkær og strandeng søges sikret ved forbedring af hydrologien, herunder afskæring af dræn og lukning af grøfter.

Græsning eller høslet

Tør hede, kalkoverdrev, surt overdrev, tidvis våd eng, rigkær og strandeng søges sikret, udvidet og sammenkædet ved afgræsning og naturpleje.

Afskrælning og afbrænding

Tør hede søges sikret, udvidet og sammenkædet ved hedepleje, evt. afskrældning og afbrænding.



*Invasive art rynket rose (*Rosa rugosa*) på strandengs- og strandvoldsarealer på Øvre, Endelave. Foto: Lene Thomsen.*

Skovnaturtyper:

Skovtypebevarende drift og pleje

Skovnaturtyperne sikres en skovtypebevarende drift og pleje. Det undersøges endvidere, hvor der er behov for at skabe en mere hensigtsmæssig hydrologi, og stederne sikres. For nogle skovnaturtyper vil der således foregå en tidlig opsøgende/faciliterende indsats over for lodsejer med et stort areal med skovnaturtyper.

Arter

Hovedparten af indsatsen for arterne på udpejningsgrundlaget vil ske gennem indsatsen for naturtyperne.

Der sikres levesteder med individuel hensyntagen til den enkelte art sårbarhed overfor forstyrrelse for gråsæl, spættet sæl, havterne, dværgterne, splitterne, klyde, skarv, bjergand, fløjsand, edderfugl, hjele, hvinand, lille kobbersneppe og stor skallesluger. Naturstyrelsen undersøger og vurderer, hvor og i hvilket omfang, der er behov for konkret indsats.

Der skal løbende sikres mod introduktion af ræv og vildtlevende mink på nogle af øerne for at sikre ynglepopulationerne af måger, terner, og vadefugle mod prædation.

Forventet effekt

Her beskrives den forventede naturmæssige effekt ved at gennemføre de enkelte aktiviteter.

Den faktiske naturmæssige effekt for naturtyper og arter vil løbende blive fulgt i det nationale overvågningsprogram, NOVANA.

Lysåbne naturtyper:

Rydning af uønsket opvækst

I forbindelse med pleje af lysåbne arealer vil det ofte være nødvendigt at foretage en rydning af buske og træer. Det vil typisk være arealer, hvor græsning eller slåning har været enten utilstrækkelig eller helt opgivet, og der har indfundet sig uønsket opvækst. Det kan f.eks. være bævreasp på overdrev og hede eller pilekrat i moser, enge og søer. Rydningen sikrer, at den flora og fauna, der trives med lysåbne forhold, ikke skygges bort. Desuden vil rydning ofte bidrage til at bekæmpe invasive arter som nåletræer og glansbladet hæg. Der skal ske en målrettet bekæmpelse af den invasive art rynket rose (*Rosa rugosa*) på strandengs- og strandvoldsarealer under hensyntagen til områdernes værdifulde og sårbare kolonier af ynglende måger, terner og vadefugle. Indsatsen vil samtidig være en gevinst i fremtidig bekæmpelse af skadevoldende arter i forhold til de koloniynglende fuglearter.

Det er vigtigt, at det ryddede opvækst fjernes for at skabe gode vækstbetingelser for den lysåbne vegetation.

Ved rydning af arealer med stort potentiale for at udvikle ny habitatnatur vil den vegetation, der er karakteristisk for naturtypen, kunne indfinde sig efter få år. Det gælder særligt for tidlige tilgroningsstadier af naturtyperne.

Forbedring af hydrologi

Lukning af grøfter, fjernelse af drænrør mv. kan være afgørende plejetiltag for våde naturtyper som f.eks. strandeng, tidvis våd eng og rigkær. Dette gælder også for en række arter tilknyttet våde naturtyper som f.eks. padde- og fuglearter. Effekten af de mere naturlige vandstandsforhold vil typisk være, at fugtigbundsarterne bliver mere dominerende, og at der genindvandrer flere arter tilknyttet våd og fugtig bund. Desuden vil uønsket opvækst af træer og buske blive hæmmet, nedbrydning af førnelag vil ophøre og der vil opbygges nyt tørvelag. Det vil sikre mindre næringsfrigørelse og CO₂-udslip.

Græsning eller høslæt

Hovedparten af de lysåbne naturtyper er betinget af græsning eller høslæt. Overlades de til sig selv uden drift, vil de gro til i høje urter og græsser og med tiden springe i krat og skov. Det er en naturlig proces, men hvis det får lov at ske, vil et stort antal arter blive skygget bort.

Græsning eller høslæt vil derfor have en stor positiv effekt på de fleste lysåbne naturtyper og vil ofte være en forudsætning for gunstig bevaringsstatus. Der er dog enkelte lysåbne naturtyper, som ikke eller kun i særlige tilfælde vurderes at have behov for afgræsning eller høslæt. Det drejer sig f.eks. om hængesæk og højmose.

Græsning eller høslæt er et middel til at bekæmpe invasive arter som f.eks. bjørneklo og glansbladet hæg samt problemarter som f.eks. gyvel og bjerg-rørhvene.

Når afgræsning foregår uden eller med begrænset tilskudsfodring eller ved høslæt (d.v.s. med fjernelse af den afslåede biomasse), vil effekten være særlig positiv, idet plejen i disse tilfælde både sikrer lysåbne forhold og fjerner næringsstoffer fra arealerne.

Afgræsningen på strandengene skal foretages med et græsningstryk, som kan bringe strandengene i en gunstig bevaringsstatus under hensyntagen til områdernes værdifulde og sårbare kolonier af ynglende måger, terner og vadefugle.

Afskrælning eller afbrænding

Disse tiltag er særlig relevante på heder og klitheder. På disse naturtyper vil der ofte ske en ophobning af uomsat førne. Denne proces accelereres af de høje koncentrationer af luftbåret kvælstof kombineret med, at udnyttelsen af disse naturtyper i form af afgræsning, tørveskrælning og afbrænding i stort omfang er ophørt i løbet af det sidste århundrede. Resultatet af dette er en mere forarmet flora og fauna, hvor arealerne med tiden vil springe i skov.

Ved afbrænding fjernes en stor del af den overjordiske biomasse inklusive førnelaget. Dette resulterer typisk i en pletvis blotlæggelse af den underliggende mineraljord. Herved skabes der spiringsmuligheder for mange konkurrencesvage arter af planter, herunder mosser og laver, hvis forekomst er betinget af tilstedeværelsen af blotlagt mineraljord. Afskrælning af det øverste tørvelag har en lignende effekt.

Skovnaturtyper:

Skovnaturtypebevarende drift og pleje

Med den *skovnaturtypebevarende drift og pleje* beskyttes skovnaturtyperne mod gødskning, sprøjtning og yderligere afvanding. I nogle tilfælde etableres mere naturlige vandstandsforhold.

Der sikres nogle af de naturmæssigt vigtige strukturer, f.eks. vedvarende skovdække, en vis andel uforstyrret jordbund, hule og døde træer. De karakteristiske træarter for skovnaturtyperne fremmes, og invasive arter kan bekæmpes. I særlige tilfælde plejes skovnaturtyperne med gamle driftsformer såsom skovgræsning og stævning. Den samlede forventede effekt er en sikring af skovnaturtyperne.

Forbedring af hydrologi i skov

Lukning af grøfter, fjernelse af drænrør mv. kan være afgørende plejetiltag for fugtige skovnaturtyper som elle- og askeskov samt for visse skovlevende arter. Effekten af mere naturlige vandstandsforhold i skovnaturtyperne vil typisk være, at de karakteristiske fugtighedsplantearter knyttet til skovnaturtyperne bliver mere dominerende og flere arter genindvandrer. Samtidig vil fønelaget blive genopbygget, hvorved CO₂ lagres og næringsstoffer tilbageholdes.

Ny habitatnatur:

Udvidelser af naturtyper

Den ny habitatnatur skal typisk sammenbinde små, fragmenterede forekomster af naturtyperne og/eller udvide arealet af truede naturtyper. Desuden kan det være for at øge levestederne for truede arter.

Hvis udvidelserne sker på arealer med et stort potentiale for genskabelse af naturtyper, vil der med den nødvendige indsats (forbedring af vandstandsforhold, rydning mv.) og pleje (afgræsning eller høslæt) kunne udvikles ny habitatnatur på relativt få år. Det kan f.eks. være arealer, der tidligere har rummet naturtypen og som ligger i nær tilknytning til eksisterende arealer med naturtypen. Hvis udvidelsen derimod foregår på tidligere landbrugsjord, må udviklingen mod habitatnatur af høj kvalitet forventes at tage væsentlig længere tid (ofte flere årtier).

Udvidelsen af naturtyperne vil medvirke til at gøre de specifikke naturtyper mere robuste, og kombineret med hensigtsmæssig naturpleje vil indsatsen kunne bringe områdets naturtyper i en gunstig bevaringsstatus.

Arter:

Hovedparten af indsatsen for arterne på udpegningsgrundlaget vil ske gennem indsatsen for naturtyperne.

Området rummer en af Danmarks bedste og vigtigste lokaliteter for splitterne, der især findes på ræve- og vildminkfrie øer. Desuden er yngleaktiviteten god hos havterne og en række mågearter, ligesom klyde i flere perioder har ynglet på en af øerne. En målrettet løbende bekæmpelse af prædatorer skal sikre de gunstige forhold for de ynglende terner, måger og vadefugle.

En optimal pleje af strandene vil medvirke til at forholdene bliver endnu mere velegnede for både padder og ynglefugle.

Bilag 1: Naturtyper og arter på udpegningsgrundlag

Udpegningsgrundlag for Habitatområde nr. 56:

Naturtyper:

Naturtypenr.	Naturtype	Handleplan-myndighed				I alt (ha)*
		Horsens Kommune (ha)	Hedensted Kommune (ha)	Odder Kommune (ha)	Naturstyrelsen (ha)	
1110	Sandbanke				-	ej kortlagt
1140	Vadeflade				-	ej kortlagt
1150	Lagune				-	ej kortlagt
1160	Bugt				-	ej kortlagt
1170	Rev				-	ej kortlagt
1220	Strandvold m. enårig veg.				-	ej kortlagt
1310	Enårig strandvegetation				-	ej kortlagt
1330	Strandeng	175	37	168	-	380
2130	Grå/grøn klit	-	2	-	-	2
3140	Kransnålalge-sø				-	ej kortlagt
3160	Brunvandet sø				-	ej kortlagt
4030	Tør hede	42	-	-	-	42
6210	Kalkoverdrev	13	3	-	-	16
6230	Surt overdrev	14	-	-	-	14
6410	Tidvis våd eng	4	-	-	-	4
7230	Rigkær	3	-	2	-	5
9120	Bøg på mor med kristtorn**	-	-	-	-	0
9130	Bøg på muld	-	-	<1	40	40
9160	Ege-blandskov	-	<1	<1	14	15
9190	Stilkege-krat	-	-	-	3	3
910D	Skovbevokset tørvemose	14	-	-	-	14
91E0	Elle-askeskov	8	-	6	38	52
Areal i alt		273	42	176,8	95	587

* Omfatter ikke offentlige arealer, hvor ejeren gennemfører Natura 2000-planer i egen drifts- og plejeplaner.

** Kun kortlagt i mosaik med anden skovnaturtype.

Arter:

Arts nr.	Art
1364	Gråsæl
1365	Spættet sæl

Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde nr. 36:

Arts kode	Art
-	Skarv
A062	Bjergand
A063	Ederfugl
A066	Fløjlsand
A067	Hvinand
A070	Stor skallesluger
A132	Klyde
A140	Hjejle
A157	Lille kobbersneppe
A194	Havterne
A195	Dværgterne
A191	Splitterne



*Elle- og askeskov med gamle vedbend på træstammerne, Endelave.
Foto: Lene Thomsen.*

Bilag 2: Fordeling af indsats mellem handleplan-myndigheder og offentlige lodsejere

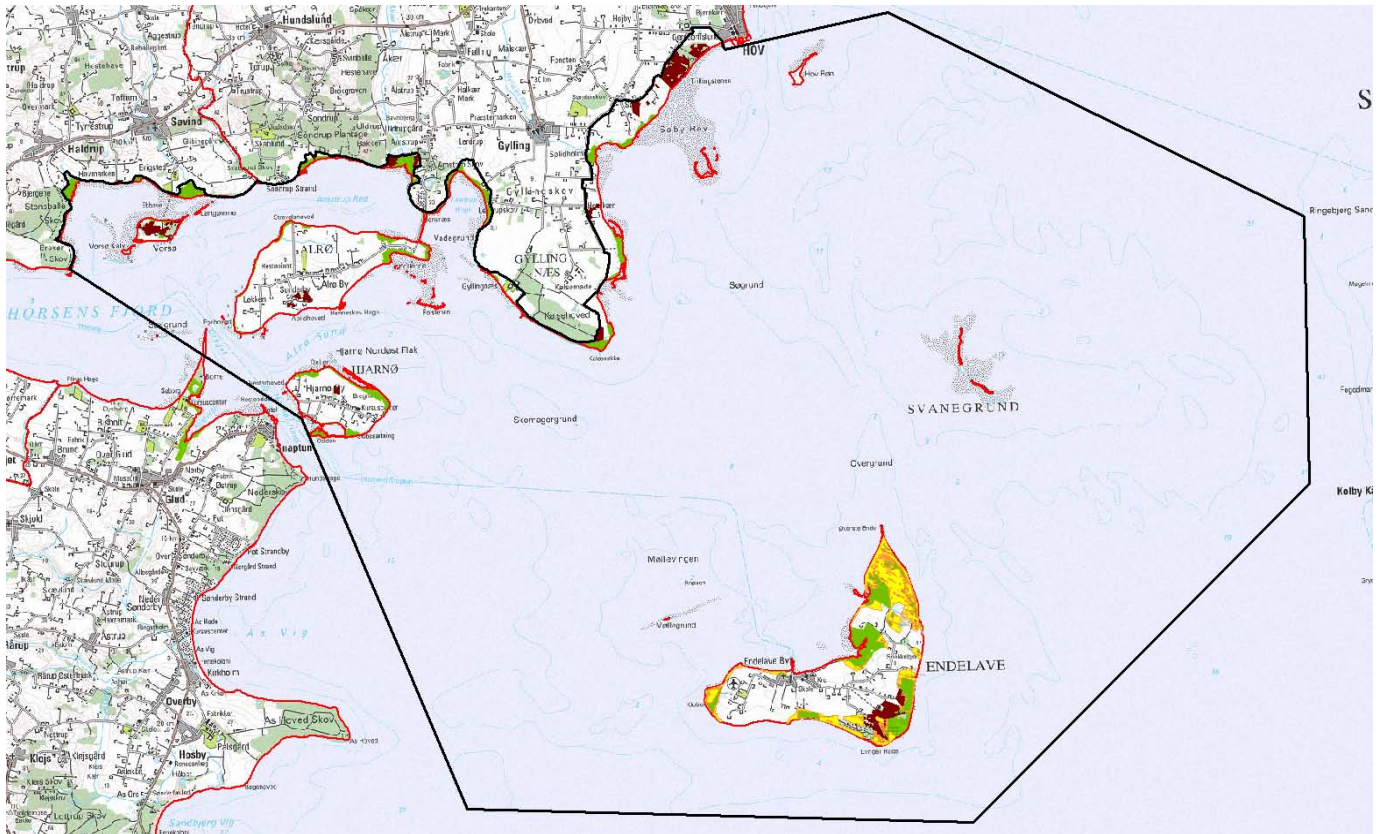
I Natura 2000-planens indsatsprogram er der retningslinjer, hvor der er behov for en nærmere afklaring af, hvem der følger op på retningslinjerne. Det drejer sig om følgende retningslinjer:

- Små og fragmenterede habitatnaturtyper og levesteder for arter, som ikke kan opretholdes ved drift af det nuværende areal alene, sikres ved arealudvidelse, sammenkædning af arealer, pleje af naboarealer og/eller etablering af spredningskorridorer. Strandeng, tør hede, kalkoverdrev, surt overdrev, tidvis våd eng og rigkær søges udvidet og sammenkædet.
- Arealet med tør hede søges udvidet med ca. 10 ha.
- Arealet med kalkoverdrev søges udvidet med 2-3 ha.
- Arealet med surt overdrev søges udvidet med 2-3 ha.
- Arealet med tidvis våd eng søges udvidet med 2-3 ha.
- Arealet med rigkær søges udvidet med 2-3 ha.






Der er aftalt følgende opgavefordeling mellem handleplan-myndighederne i Natura 2000-området:

	Handleplan-myndighed				Offentlig lodsejere	Total
	Horsens Kommune	Hedensted Kommune	Odder Kommune	Naturstyrelsen	Naturstyrelsen	
Udvidelse af naturtyper	Ca. 18 - 24 ha	0 ha	0 ha	0 ha	0 ha	Ca. 18 - 24 ha

Bilag 3: Kort med kortlagte naturtyper samt potentielle områder for ny habitatnatur



Tegnforklaring

-  Kommunegrænser
-  Natura 2000-område
-  Lysåbne habitatnaturtyper
-  Skovhabitat-naturtyper
-  Potentielle områder for udvidelse af lysåbne naturtyper

Bilag 4: Resumé af offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner

Bilag 1: Resumé af plejeplan for Naturstyrelsens arealer i Natura 2000-område N 56 Horsens Fjord M.V.

Indenfor natura 2000 området ejer staten ca. 81 ha heraf ligger de ca. 62 ha er Vorsø. Vorsø er henlagt til fri succession og har siden fredningen i 1917 langsomt udviklet sig mod skov. Den er især kendt for sit rig fugleliv, men her er mange andre naturværdier f. eks. svampe og insekter tilknyttet dødt ved.

Det øvrige statsareal er småholme hvis værdi overstiger langt deres relative areal. Deres værdi ligger især i at de fungerer som yngle- og hvileområder for områdets rige fugleliv og sæler. De er desuden interessante idet de er relativt nye og stadig under etablering af landplanter, hvis indvandring og forsøg på etablering kan følges.

Tabel a Kortlagte naturtyper på Naturstyrelsens arealer i området

Naturtype	Nr.	Navn	Areal ejet af NST (ca. ha)
Lysåbne naturtyper	1330	Strandeng	7
	6410	Tidvis våd eng	1
			8
Skovnaturtyper	91E0	Elle- og askeskov	15
	9160	Ege-blandskov	1
			16
<i>Ialt</i>			24

Indsats for naturtyperne

I det følgende angives Naturstyrelsens planlagte indsats for naturtyperne på udpegningsgrundlaget. Indsatsen er beskrevet i 2 tabeller:

- Lysåbne naturtyper
- Skovnaturtyper

I tabel b og c skelnes mellem "Eksisterende driftsplan mv." og "Nyt", da der allerede ifølge driftsplaner m.m. for styrelsens arealer skal ske en drift/pleje, der bidrager til at gennemføre plejeplanen. I dette område gælder det for hele den planlagte indsats.

Tabel b Planlagt indsats for lysåbne naturtyper

Plejetiltag	Eksisterende driftsplan mv. eller nyt	Ha (ca.)
Areal uden drift	eksisterende	7
		7
Græsning	eksisterende	1
		1

Tabel c Planlagt indsats for skovnaturtyper

Plejetiltag	Eksisterende driftsplan mv. eller nyt	Ha (ca.)
Urørt skov	eksisterende	16
		16

Særlig indsats for arter

Plejen af områdets naturtyper vil samtidig tilgodese en række arter på udpegningsgrundlaget. Herudover planlægger Naturstyrelsen en særlig indsats for havterne, som fremgår af tabel e. Denne pleje vil naturligvis også gavne de øvrige fugle der måtte yngle på øerne som splitterne, klyde og potentielt dværgerterne.

Tabel e Planlagt indsats for arter *udover* indsatsen for naturtyperne

	Plejetiltag	Eksisterende driftsplan mv. eller nyt
A194 Havterne	Begrænsning af prædation	nyt

Bilag 5: Forklaring af Natura 2000-begreber m.m.

Begreb	Forklaring
Natura 2000	Natura 2000 er et netværk af områder i EU med særligt værdifuld natur. Natura 2000 er en samlebetegnelse for habitatområder og fuglebeskyttelsesområder. I Danmark tales om internationale naturbeskyttelsesområder, som også rummer Ramsarområder, og består af et eller flere af disse særligt udpegede områder. Natura 2000-områderne kan ses i Danmarks Miljøportal . Der er mere information om Natura 2000 på Naturstyrelsens hjemmeside
Udpegningsgrundlag	Udpegningsgrundlaget er en fællesbetegnelse for de arter og naturtyper, som findes indenfor et internationalt beskyttelsesområde og som er omfattet af listerne i habitatdirektivet eller fuglebeskyttelsesdirektivet, som forudsætter udpegningsgrundlag af beskyttelsesområder. Du kan finde udpegningsgrundlag her: Udpegningsgrundlag .
Naturtyper	Naturtyperne er defineret nærmere i " Habitatbeskrivelser, årgang 2010 ". Endvidere er alle danske naturtyper beskrevet på Naturstyrelsens hjemmeside .
Lysåbne terrestriske naturtyper	I Danmark er der 35 lysåbne terrestriske naturtyper: 1210 (Enårig vegetation på strandvolde) , 1220 (Flerårig vegetation på stenede strande) , 1230 (Klinter eller klipper ved kysten) , 1310 (Vegetation af kveller eller andre enårige strandplanter) , 1320 (Vadegræssamfund) , 1330 (Strandenge) , 1340 (Indlands-strandenge) , 2110 (Begyndende klitdannelser) , 2120 (Hvide klitter og vandremiler) , 2130 (Stabile kystklitter med urtevegetation) , 2140 (Stabile kalkfattige klitter med Empetrum nigrum) , 2160 (Kystklitter med havtorn) , 2170 (Kystklitter med gråris) , 2190 (Fugtige klitlavninger) , 2250 (Kystklitter med enebær) , 2310 (Indlandsklitter med lyng og visse) , 2320 (Indlandsklitter med lyng og revling) , 2330 (Indlandsklitter med åbne græsarealer med sandskæg og hvene) , 4010 (Våde dværgbusksamfund med klokkelyng) , 4030 (Tørre dværgbusksamfund (heder)) , 5130 (Enebærkrat på heder, overdrev eller skrænter) , 6120 (Tørketålende græsvegetation på kalkrig jordbund) , 6210 (Overdrev og krat på mere eller mindre kalkholdig bund) , 6230 (Artsrige overdrev) , 6410 (Tidvis våde enge) , 6430 (Bræmmer med høje urter) , 7110 (Aktive højmoser) , 7120 (Nedbrudte højmoser) , 7150 (Lavninger på tørv med Rhynchosporion) , 7210 (Kalkrige moser og sumpe med hvas avneknippe) , 7220 (Kilder og væld med kalkholdigt (hårdt) vand) , 7230 (Rigkær) , 7140 (Overgangstyper af moser og hængesæk) , 8220 (Indlandsklipper af kalkfattige bjergarter) , 8230 (Indlandsklipper af kalkfattige bjergarter med pionerplantensamfund) .
Sø- og vandløbsnaturtyper	I Danmark er der 7 sø- og vandløbsnaturtyper: 3110 (Kalk- og næringsfattige søer og vandhuller) , 3130 (Ret næringsfattige søer og vandhuller) , 3140 (Kalkrige søer og vandhuller med kransnålalger) , 3150 (Næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter) , 3160 (Brunvandede søer og vandhuller) , 3260 (Vandløb med vandplanter) , 3270 (Vandløb med tidvis blottet mudder med enårige planter) .
Skovnaturtyper	I Danmark er der 10 skovnaturtyper: 2180 (Skovklit) , 9110 (Bøg på mor) , 9120 (Bøg på mor med kristtorn) , 9130 (Bøg på muld) , 9150 (Bøg på kalk) , 9160 (Ege-blandskov) , 9170 (Vinteregeskov) , 9190 (Stilkeke-krat) , 91D0 (Skovbevokset tørvemose) , 91E0 (Elle- og askeskov) .

Kortlægning	<p>Under forarbejdet til Natura 2000-planerne er en række naturtyper kortlagt ved en fysisk gennemgang af habitat-områderne. Naturtyperne er afgrænset og identificeret, og der er registreret oplysninger om struktur og artsindhold på arealerne. De kortlagte områder kan f.eks. findes på PRIOR.</p>
Tilstandsklasse	<p>Tilstandsklassen er udtryk for naturkvaliteten af den enkelte kortlagte naturtype. Tilstandsklassen er beregnet på baggrund af strukturindikatorer og artsdata, som er indsamlet ved kortlægningen. Ud fra strukturindikatorerne beregnes et strukturindeks, og tilsvarende beregnes et artsindeks ud fra de indsamlede artsdata. Hver især fortæller de to indeks noget om de aktuelle livsvilkår og den seneste historie på arealet. Tilstanden er en sammenvejning af de to indeks.</p> <p>Der er 5 tilstandsklasser:</p> <ol style="list-style-type: none"> I. Høj tilstand II. God tilstand III. Moderat tilstand IV. Ringe tilstand V. Dårlig tilstand <p>De to øverste klasser I og II opfylder Habitatdirektivets krav til gunstig bevaringsstatus under forudsætning af, at der foreligger en prognose der siger, at arealet også i fremtiden vil kunne opretholde den høje eller gode tilstand.</p> <p>Tilstandsklasse (inkl. struktur- og artstilstand) for en kortlagt naturtype kan ses på PRIOR.</p>
Gunstig bevaringsstatus	<p>En naturtypes bevaringsstatus er gunstig, når:</p> <ul style="list-style-type: none"> - arealet med naturtypen i det naturlige udbredelsesområde er stabilt eller øges - den særlige struktur og de særlige funktioner, der er nødvendige for naturtypens opretholdelse, er til stede og vil være det fremover. - bevaringsstatus for de arter, der er karakteristiske for naturtypen, er gunstig. <p>En arts bevaringsstatus anses for gunstig, når:</p> <ul style="list-style-type: none"> - bestandsudviklingen viser, at arten på lang sigt vil opretholde sig selv - artens naturlige udbredelsesområde hverken er i tilbagegang eller vil blive mindsket - der er og sandsynligvis fortsat vil være et tilstrækkeligt stort levested til på lang sigt at bevare artens bestande
Natura 2000-plan	<p>Natura 2000-planen fortæller, hvordan man skal behandle hvert af de 246 Natura 2000-områder, så man stopper tilbagegangen for naturtyper og arter i det enkelte område. Natura 2000-planen indeholder en basisanalyse af områdets aktuelle naturtilstand og trusler, mål for naturtilstanden og et indsatsprogram. Natura 2000-plan kan findes på Naturstyrelsens hjemmeside.</p>
Natura 2000-handleplan	<p>Natura 2000-planen udmøntes i handleplaner. En kommune skal således udarbejde en handleplan for, hvordan Natura 2000-planen vil blive realiseret inden for kommunens geografiske område på land og kystnære områder. Kommunen skal efterfølgende sikre, at handleplanen gennemføres. På tilsvarende måde har Naturstyrelsen ansvaret for at udarbejde og gennemføre handleplaner for de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer.</p>
Offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner	<p>Offentlige lodsejere har mulighed for selv at udarbejde drifts- og plejeplan som opfølgning på en Natura 2000-plan. I Natura 2000-handleplanen skal der være resuméer af de offentlige</p>

	lodsejeres drifts- og plejeplaner.
Invasive arter	Invasive arter dækker over plante- og dyrearter, der af mennesket er blevet flyttet fra en del af verden til en anden og her påvirker hjemmehørende arter negativt. Et almindeligt brugt eksempel er kæmpe-bjørneklo, som er ført til Danmark fra Kaukasus og nu giver problemer i eksempelvis moser, hvor den udkonkurrerer hjemmehørende plantearter.
Skovnaturtypebevarende drift og pleje	<p>I Natura 2000-tilskudsordning for skov er den skovnaturtypebevarende drift og pleje defineret på følgende måde:</p> <p>Alle arealer omfattes af en basissikring med følgende indhold:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vedvarende skovdække • Ved skovdrift skal de karakteristiske træarter for skovnaturtypen fremmes • Ved foryngelse skal der anvendes en naturvenlig foryngelse • Ingen gødskning, kalkning eller kemisk bekæmpelse • Uforstyrret jordbund på mindst 2/3 af arealet • Ingen øget afvanding • Bevaring af eksisterende dødt ved og træer med hulheder • Plejeret til handleplan-myndigheden til bekæmpelse af arter, der optræder invasivt <p>Som minimum skal alle arealer i tilstandsklasse 1 omfattes af en supplerende sikring med én eller flere af følgende tiltag:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bevaring af store træer til død og henfald • Bekæmpelse af invasive arter • Etablering af naturlige vandstandsforhold • Forberedelse til skovgræsning
Urørt skov	<p>I Natura 2000-tilskudsordning for skov omfatter udlæg til urørt skov følgende restriktioner:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ingen skovdrift • Ingen fjernelse af levende eller døde træer • Ingen gødskning, kalkning eller kemisk bekæmpelse • Ingen forstyrrelse af jordbunden • Ingen oprensning eller nygravning af grøfter • Plejeret til handleplan-myndigheden til bekæmpelse af arter, der optræder invasivt

Bilag 6: Strategisk Miljøvurdering

Jævnfør lovbekendtgørelse nr. 936 af 24. september 2009 om miljøvurdering (miljøvurderingsloven) skal der foretages en miljøvurdering af planer og programmer, der omhandler fysisk planlægning og arealanvendelse, eller som kan påvirke et internationalt beskyttelsesområde væsentligt.

Den foreliggende handleplans indhold er i vidt omfang baseret på Natura 2000-planens forslag til foranstaltninger. Da denne handleplan ikke sætter nye rammer for fremtidige anlægstilladelser end det, der fremgår af Natura2000-planen eller yderligere vil kunne påvirke internationalt udpegede naturbeskyttelsesområder væsentligt, vurderes handleplanen ikke at være omfattet af lov om miljøvurdering af planer og programmer.